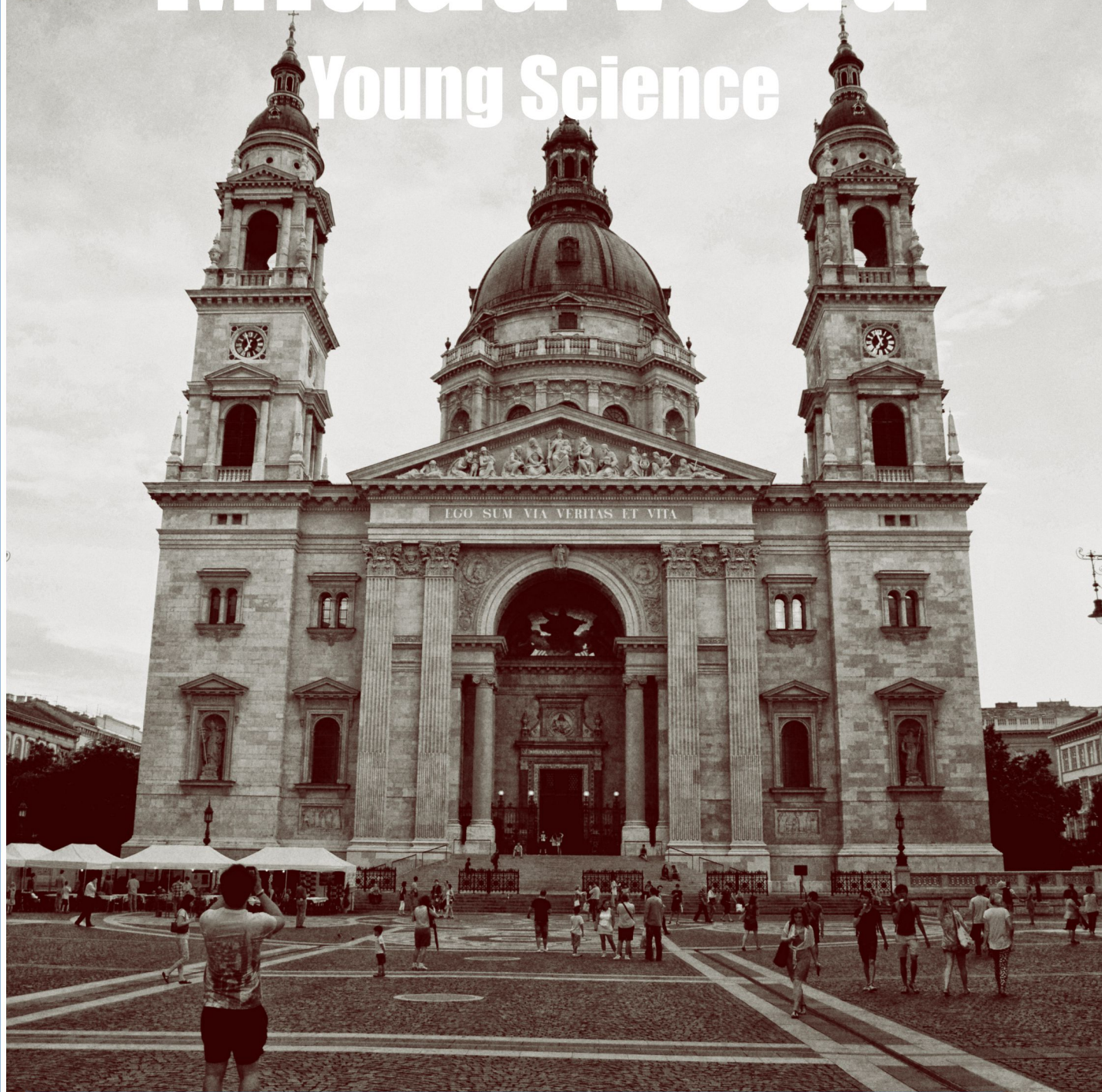

Mladá veda

Young Science

Rozhovor s prof. Milošom Zelenkom

Prvá celoštátna spartakiáda v roku 1955

Výdavky študentov - kto mňa viac?

Mladá veda

Young Science

MEDZINÁRODNÝ VEDECKÝ ČASOPIS MLADÁ VEDA / YOUNG SCIENCE

November 2015 (číslo 2)

Ročník tretí

ISSN 1339-3189

Kontakt: info@mladaveda.sk, tel.: +421 908 546 716, www.mladaveda.sk

Fotografia na obálke: Budapešť 2014. © Branislav A. Švorc, foto.branisko.at

REDAKČNÁ RADA

doc. Ing. Peter Adamišin, PhD. (Katedra environmentálneho manažmentu, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Dr. Pavel Chromý, PhD. (Katedra sociálnej geografie a regionálneho rozvoje, Univerzita Karlova, Praha)

doc. PaedDr. Peter Čuka, PhD. (Katedra cestovného ruchu, Slezská univerzita v Opavě)

prof. Dr. Paul Robert Magocsi (Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto; Royal Society of Canada)

Ing. Lucia Mikušová, PhD. (Ústav biochémie, výživy a ochrany zdravia, Slovenská technická univerzita, Bratislava)

doc. Ing. Peter Skok, CSc. (Ekomos s. r. o., Prešov)

prof. Ing. Róbert Štefko, Ph.D. (Katedra marketingu a medzinárodného obchodu, Prešovská univerzita, Prešov)

prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Ing. Petr Tománek, CSc. (Katedra veřejné ekonomiky, Vysoká škola báňská - Technická univerzita, Ostrava)

REDAKCIA

PhDr. Magdaléna Barányiová (Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, Nitra)

Mgr. Richard Nikischer, Ph.D. (Sociologický ústav Akademií věd ČR, Praha)

Mgr. Branislav A. Švorc, PhD., šéfredaktor (Vydavateľstvo UNIVERSUM, Prešov)

PhDr. Veronika Trstianska, PhD. (Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSS UKF, Nitra)

Mgr. Veronika Zuskáčová (Geografický ústav, Masarykova univerzita, Brno)

VYDAVATEĽ

Vydavateľstvo UNIVERSUM, spol. s r. o.

www.universum-eu.sk

Javorinská 26, 080 01 Prešov

Slovenská republika

© Mladá veda / Young Science. Akékoľvek šírenie a rozmnožovanie textu, fotografií, údajov a iných informácií je možné len s písomným povolením redakcie.

PRVÁ CELOŠTÁTNÁ SPARTAKIÁDA V ROKU 1955

THE FIRST STATE SPARTAKIAD IN 1955

Michaela Lenčěšová¹

Autorka je absolventkou Katedry histórie FF UKF v Nitre. Vo svojom výskume sa orientuje na I. celoštátnu spartakiádu. Zaoberá sa tradíciou hromadných telovýchovných vystúpení z „predspartakiádneho obdobia“, venuje sa organizačnej stránke I. celoštátnej spartakiády, priebehu príprav a analýze spartakiádnych skladieb.

The author is the graduate of History Department at the University of Konštantin Filozof in Nitra. Her research is oriented towards the first state spartakiad. She deals with the tradition of mass gymnastics events from the „pre-spartakiad era“, organizational side of the 1. state spartakiad, course of preparations and analysis of spartakiad songs.

Abstrakt

Článok sa zaoberá I. celoštátnou spartakiádou, ktorá v roku 1955 odštartovala tradíciu komunistických spartakiád v Československu. Práca objasňuje pôvod komunistických spartakiád a približuje organizačnú stránku tohto masového podujatia, pričom sa sústreďuje na niekoľko vybraných aspektov. Skúma situáciu okolo nácvikov, propagačnú kampaň a činnosť bezpečnostných orgánov v čase konania I. CS. Stručne načrtáva ideologické posolstvo spartakiádnych skladieb a venuje sa priebehu a symbolike vybraných spartakiádnych skladieb. Práca vychádza zo zahraničného archívneho výskumu, štúdia dobovej tlače, dobovej a odbornej literatúry.

Kľúčové slová: komunistické spartakiády, I. celoštátna spartakiáda, rok 1955, komunistický režim, organizácia, spartakiádne skladby

Abstract

The article deals with the first state spartakiad, which in 1955 started tradition of communistic spartakiads in Czechoslovakia. My work explains the origin of communistic spartakiads and brings closer organizational side of this mass event, focusing on several chosen aspects. It examines situation around drills, promotional campaigns and the safety authority activities throughout the first communistic spartakiad. It briefly outlines ideological legacy of spartakiad songs and deals with the course and symbology of chosen spartakiad songs. My work comes out of the foreign archival research, study of contemporary press, contemporary and scientific literature.

¹ Adresa: Mgr. Michaela Lenčěšová, Katedra histórie, Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Hodžova 1, 949 74 Nitra
E-mail: michaela.lencesova@gmail.com

Key words: communistic spartakiads, first state spartakiad, year 1955, communistic regime, organisation, spartakiad songs

Úvod

Spartakiády predstavovali jeden z typických fenoménov komunistického režimu. Hromadné telovýchovné vystúpenia, pri ktorých vytvárali cvičenci zo svojich tiel pútavé obrazce, sa stali populárnym podujatím. Značná časť obyvateľstva bývalého Československa sa spartakiád zúčastnila. V radoch slovenskej historickej obce sa im zatiaľ nevenovalo veľa pozornosti. Dnes je k dispozícii spracovanie spartakiád v podobe niekoľkých štúdií českého historika Petra Roubala² alebo slovenskej etnologičky Zuzany Beňuškovéj.³

Tradiciu komunistických spartakiád odštartovala I. celoštátna spartakiáda (ďalej I. CS) v roku 1955. Nepredstavovala celkom „komunistický vynález“, ale nadväzovala na bohatú tradíciu hromadných telovýchovných vystúpení z predchádzajúceho obdobia. Režim neraz nadviazal na tradície minulosti, ktoré si prisvojil a následne transformoval. Príčinou bola zrejme snaha o vyvolanie kontinuity, a zároveň úsilie využiť vo svoj prospech tradície minulosti, ktoré mali ambíciu spájať masy.⁴ Tento predpoklad v sebe niesla aj tradícia hromadných telovýchovných vystúpení. V rámci nej bola vyzdvihovaná najmä tradícia populárnych sokolských zletov, ktorej počiatky siahajú do 19. storočia⁵ a odkaz maninskej spartakiády z roku 1921, reprezentantky medzivojnovnej komunistickej telovýchovy.⁶

² ROUBAL, Petr, 2006. Jak ochutnat komunistický ráj. In: *Dejiny a současnost: kulturně historická revue* [online]. Roč. 28, č. 6, s. 28-31 [cit. 2. decembra 2013]. Dostupné z:

<http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2006/6/jak-ochutnat-komunisticky-raj/>. ROUBAL, Petr, 2006. „Dnes na Strahově promluví masy.“ Proměna symboliky československých spartakiád 1955-1990. In: *Kuděj*. Roč. 8, č. 2, s. 79-89. ROUBAL, P., 2008. Mass Gymnastic Performances under Communism: The Case of Czechoslovak Spartakiads. In: BALÁSZ, Apor, ed. *The Sovietization of Eastern Europe: New Perspectives on the Postwar Period*. Washington: New Academia Publishing, s. 171-180. ROUBAL, Petr, 2006. A didactic project transformed into the celebration of a ritual: Czechoslovak Spartakiads 1955-1990. In: *Journal of Modern European History*. N. 1, s. 90-113. ROUBAL, Petr, 2003. Politics of Gymnastics. Mass gymnastic displays under communism in Central and Eastern Europe. In: *Body and Society*. N. 2, s. 1-25. ROUBAL, Petr, 2005. Krása a síla. Genderový aspekt československých spartakiád. In: *Gender, rovné příležitosti* [online]. Roč. 6, č. 2, s. 10-14 [cit. 10. decembra 2013]. Dostupné z:

http://www.genderonline.cz/uploads/95673ac713d3ed268102f18d24dea54342a34d72_krasa-a-sila.pdf.

ROUBAL, Petr. *Tělo národa: Československé spartakiády z pohledu genderu* [online]. [cit. 13. apríla 2014]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=download&did=64339&kod=YMG094>.

Podrobné spracovanie komunistických spartakiád prinesie pripravovaná monografia Petra Roubala.

³ BEŇUŠKOVÁ, Zuzana, 2012. Masové cvičenia za socializmu ako ľudová zábava a nástroj politického marketingu. In: Z. Profantová, ed. *Žili sme v socializme*. I. Bratislava: Ústav etnológie SAV, s. 196-222.

⁴Príkladom boli aj oslavy 1. mája. Viac pozri: HASAROVÁ, Zuzana, 2014. Sviatok práce-1. máj. In: *Mladá veda* [online]. Roč. 2, č. 2, s. 74-86 [cit. 12. januára 2015]. Dostupné z: www.mladaveda.sk/casopisy/04/04_2014_10.pdf.

⁵ Prvý sokolský zlet sa uskutočnil v roku 1882 pod vedením českého telovýchovného spolku Sokol. Hnutie rástlo a sokolské zlety sa tešili obľube. Ich podoba sa časom menila. Program bol rozdelený na niekoľko dní a pozostával z telovýchovných vystúpení, sprievodu, športových súťaží a vystúpení zahraničných hostí. Verejných cvičení sa zúčastňovali muži, ženy, žiaci, dorast a armáda. V telovýchovných vystúpeniach cvičencov, sprevádzaných hudbou, sa objavovali prostoné, cvičenia s náradiami či ľudové tance a prebiehali pred očami domácich a zahraničných divákov. ŠTERC, Jaroslav, 1975. *Československé spartakiády, nejmasovější projev naší tělesné výchovy*. Praha: Olympia, s. 27-32.

⁶ Maninská spartakiáda sa konala pod vedením telovýchovného spolku Federácia robotníckych telovýchovných jednot, ktorý združoval sympatizantov rodiacej sa komunistickej strany. GREXA, Ján, PERÚTKA, Jaromír, 1978. *Dejiny telesnej výchovy II. diel. Dejiny telesnej výchovy v Československu*. Bratislava: Univerzita

Po XI. sokolskom zlete v roku 1948, ktorý sa zvrhol na protikomunistickú demonštráciu sa zdalo, že hromadné telovýchovné vystúpenia nebudú mať v socialistickej telovýchove miesto.⁷ Udalosť zasiahla režim natoľko, že v oblasti telovýchovy a športu začal protežovať nemasové športové disciplíny, ktoré sa koncentrovali na jedinca a jeho osobné kvality.⁸

K zmene došlo po úmrtí K. Gottwalda a J. V. Stalina v marci 1953. Smrťou týchto dvoch komunistických vodcov nastalo v ČSR ideologické vákuum, ktoré bolo treba vyplniť stmelujúcim prvkom. Keďže sa návrhy na uskutočnenie I. CS objavili už na jeseň 1953 je zrejmé, že vyplňajúcim prvkom mala byť pripravovaná telovýchovná akcia.⁹ Začiatkom októbra 1953 schválilo plénum Štátneho výboru telesnej výchovy a športu (ďalej ŠVTVŠ) usporiadanie I. Všetšportovej spartakiády.¹⁰ Autorom pracovného konceptu I. CS z decembra 1953 bol bývalý činiteľ Sokola, angažujúci sa v komunistickej telovýchove, Jaroslav Šterc.¹¹ Jeho návrh sa stal podkladom pre oficiálny návrh na usporiadanie I. CS, ktorý bol schválený v januári 1954 ŠVTVŠ a ÚV KSČ v apríli 1954.¹²

Stanovenie I. CS na rok 1955 nebolo náhodné. Rok sa niesol v znamení osláv desiateho výročia oslobodenia ČSR Červenou armádou. Z pohľadu KSČ predstavoval čas na zhodnotenie situácie panujúcej v ČSR od jej nástupu k moci, pričom strana konštatovala výrazné zlepšenie pomerov a zásluhy na tom pripisovala sebe. I. CS mala obsiahnuť oba tieto

Komenského, s. 97. Pôvodný názov tohto podujatia mal pritom znieť Federálne telocvičné dni, avšak Františkovi J. Chaloupeckému, iniciátorovi celého podujatia, sa tento názov zdal ťažko zapamätateľný, a tak preň hľadal výstižnejšie pomenovanie. Pri jeho tvorbe sa inšpiroval menom vodcu protirímskeho povstania, Spartakom, pretože bol „gladiátor, cvičený zápasník, vodca ľudových zbrojníkov, sympatický Jánošík starého Ríma, otrok a buditeľ prvej organizovanej revolúcie proletariátu proti vykorisťovateľom a vytrvalec, ktorý za svoju vec padol so zbraňou v ruke.“ MORKEŠ, František. *Jak vzniklo slovo „spartakiáda“* [online]. [cit. 14. novembra 2013]. Dostupné z: http://zpravy.rozhlas.cz/leonardo/historie/_zprava/jak-vzniklo-slovo-spartakiada--209629 STIEBITZ, Miroslav, 1965. *Spartakiáda - Pásmo z dějin našich masových tělovýchovných vystoupení*. Plzeň: Krajská knižnica, s. 5. MUCHA, Vilém, 1975. *Dějiny dělnické tělovýchovy v Československu*. Praha: Olympia, s. 78.

⁷ ŠTERC, ref. 5, s. 32.

⁸ MACURA, Vladimír, 1992. *Šťastný věk. Symboly, emblémy a mýty 1948-1989*. Praha: Pražská imaginace, s. 65.

⁹ FRANC, Martin a KNAPÍK, Jiří, 2011. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, s. 737.

¹⁰ *Organizační směrnice pro práci výboru I. Všetšportovní spartakiády při SVTVS ze dne 27. října 1953*. Organizační směrnice pro přípravu I. celostátní spartakiády. Dokument. Umístění: Praha: Národní archiv České republiky (ďalej NAČR), fond (ďalej f.) Státní výbor pro tělesnou výchovu a sport (ďalej SVTVS), kartón (ďalej k.) 66. ŠVTVŠ predstavoval orgán zastrešujúci československú telovýchovu a šport. Podľa sovietskeho vzoru bol do telovýchovy, podobne ako aj v ďalších oblastiach verejného života, zavedený direktívny a centralistický spôsob vedenia. Orgán mal epizódne trvanie, pretože fungoval iba v rokoch 1952-1956. Jeho slovenskú pobočku predstavoval Slovenský štátny výbor pre telesnú výchovu a šport. Funkciu predsedu ŠVTVŠ zastával František Janda, neskôr ho vystriedal Václav Pleskot. Podľa pracovných úsekov bola zriadená nová organizačná štruktúra telesnej výchovy a športu pod vedením Ústrednej rady odborov, Sokola a ministerstiev školstva, pracovných síl, národnej obrany a národnej bezpečnosti. KÖSSL, Jiří, ŠTUMBAUER, Jan a WAIC, Marek, 2006. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Univerzita Karlova, s. 145-146.

¹¹ *První celostátní spartakiáda v roce 1955 ze dne 14. prosince 1953*. Návrh na provedení I. celostátní spartakiády. Dokument. Umístění: Praha: NAČR, f. SVTVS, k. 46, číslo jednotky (ďalej č. j.) 1096.

¹² *První celostátní spartakiáda v roce 1955 ze dne 21. ledna 1954*. Materiály z porad předsednictva spartakiády. Dokument. Umístění: Praha: NAČR, f. SVTVS, k. 63.

princípy. Mala byť oslavou vládnuceho komunistického režimu, a zároveň vyjadriť spojenectvo ČSR so ZSSR.¹³

Priebeh nácvikov na I. CS

Prípravy na spartakiádu sa oficiálne začali v marci 1954. Rozbehli sa kurzy pre prípravu nových cvičiteľov, boli vypísané súťaže na spartakiádne skladby, cvičebné úbory či hudobné sprievody, samozrejme, všetko pod dozorom KSČ.¹⁴

Od septembra 1954 začali prebiehať nácviky na spartakiádu. Spartakiádnemu finále predchádzalo 311 okresných a 28 krajských spartakiád. Zo 755 000 cvičencov, ktorí vystúpili na okresných spartakiádach, postúpilo cca 390 000 cvičencov do kola krajských spartakiád.¹⁵ Ich úlohou bolo priblížiť obyvateľstvu I. CS, čo sa aj podarilo, pretože okresné a krajské spartakiády videlo viac ako milión divákov.¹⁶ Zrejme uvedené čísla viedli hlavného ideológa spartakiád V. Muchu k tomu, aby napísal, že „*myšlienka spartakiády prenikla do poslednej dedinky Československa, k poslednému nášmu človeku. Celý náš ľud žil spartakiádou.*“¹⁷

V skutočnosti boli tieto slová iba zbožným prianím komunistického režimu a od začiatku príprav sa organizátori stretávali s problémami pri náboře cvičencov. Dôvodom bolo podľa organizátorov to, že pracovníci v telovýchovných jednotách a orgánoch prehliadali a podceňovali význam I. CS a nevyvíjali dostatočnú agitačnú činnosť.¹⁸ Ich hlásenia o náboře cvičencov a stave príprav boli iba formálne a neodrážali reálny stav nácvikov. Navyše, viac pozornosti ako spartakiáde, venovali futbalu.¹⁹ Skutočnou príčinou bola sedemročná pauza, ktorá nastala v telovýchove po XI. sokolskom zlete. Následné perzekúcie mali za následok odchod mnohých schopných kádrov z telovýchovy.²⁰ Problémom bol aj nedostatok telocviční, preto poskytovali miestne úrady alternatívne priestory.²¹

Nespokojnosť organizátorov panovala aj v súvislosti s nízkou úrovňou cvičencov, ktorú konštatovali aj po piatich mesiacoch nacvičovania. Režim sa neustále snažil rozširovať

¹³ KAPLAN, Karel, 2005. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*. Brno: Barrister&Principal, s. 256.

¹⁴ MUCHA, Vilém, 1956. *První celostátní spartakiada*. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, s. 11.

¹⁵ Cvičenci boli nespokojní s obmedzenými kapacitami cvičencov vystupujúcich na spartakiáde na Strahove. Sťažovali sa, že zbytočne investovali peniaze do kúpy cvičebného úboru a voľný čas nácvikom. *Zpráva o nepřátelských projevech vůči I. celostátní spartakiáde a o závadách, zjištěných v průběhu okresních a krajských spartakiád ze dne 17. června 1955*. Vyhodnocení poznatků k I. celostátní spartakiáde. Dokument. Umístění: Praha: Archiv bezpečnostních složek (ďalej ABS), f. Spartakiáda, H-190.

¹⁶ Pravda, 17. 1. 1955, s. 5. *Po skončení náboru skvalitňovat nácvik prostých*. ŠTERC, ref. 5, s. 46.

¹⁷ MUCHA, ref. 14, s. 12.

¹⁸ Rudé právo, 4. 12. 1954, s. 4. *Pro zdraví, pracovní a brannou zdatnost lidu*.

¹⁹ Pravda, ref. 15, s. 5.

²⁰ FRANC – KNAPÍK, ref. 9, s. 737. V niektorých prípadoch boli zistené problémy s kádrovými posudkami. Napr. v prešovskom kraji pôsobilo 5 cvičiteľov, ktorí počas trvania slovenského štátu spolupracovali s ľudáckym režimom. S nečistým kádrovým posudkom pracoval vo funkcii náčelníka I. celoštátnej spartakiády člen bývalého náčelníctva Československej obce sokolskej, ktorý bol počas druhej svetovej vojny obdivovateľom nacizmu a mládežníckej telovýchovnej organizácie Hitlerjugend. *Zpráva o nepřátelských projevech vůči I. celostátní spartakiáde a o závadách, zjištěných v průběhu okresních a krajských spartakiád ze dne 17. června 1955*. Vyhodnocení poznatků k I. celostátní spartakiáde. Dokument. Umístění: Praha: ABS, f. Spartakiáda, H-190.

²¹ Pravda, 30. 3. 1955, s. 1, 5. *Spartakiáda nástupom do ďalšieho rozvoja našej telovýchovy*.

radý cvičencov. Cvičenci, ktorí začali s nácvikmi neskôr, nezvládali skladby tak dobre, ako tí, ktorí nacvičovali od septembra.²²

Nácviky na spartakiádu prebiehali v rámci jednotlivých telovýchovných zložiek, ktoré zodpovedali aj za výber cvičencov a vysielali ich až do strahovského finále.²³

Účasť na spartakiáde bola oficiálne dobrovoľná, výnimku predstavovali školy a armáda. Pod hrozbou straty zamestnania, či vylúčenia zo štúdia, sa niektorí zúčastnili spartakiády takpovediac dobrovoľne nasilu.²⁴ S problémami pri náboře cvičencov sa organizátori stretávali predovšetkým na miestach, kde sokolská tradícia nemala pevné korene.²⁵ Hoci sa pod tlakom podarilo získať cvičencov, v súvislosti s tým vznikli ďalšie ťažkosti. Donúteným cvičencom chýbalo nadšenie a záujem.²⁶ To bolo veľmi dôležité, pretože spartakiáda mala prezentovať radostný život v socialistickej vlasti. Vlažný postoj nebol jedinou komplikáciou. Zo strany obyvateľstva došlo aj k rozličným prejavom odporu, ako napr. k strhávaniu plagátov, prestrihávaniu rozhlasových káblov, či výtržníctvu.²⁷ Na budovách sa vyskytovali nápisy ako „Zlet sloboda, spartakiáda teror!“, „Prívrženci T. G. M. – do boja!“. Objavili sa aj letáky odrádzajúce od účasti na spartakiáde, či poplašné fámy, ktoré mali od účasti na spartakiáde odradiť.²⁸

Propagácia I. CS

Propagačná kampaň neprebíhala podľa želaných predstáv. Organizátori sa sťažovali napr. na slabú propagáciu v tlači, ktorú hodnotili ako ťažkopádnu. Podľa nich neskoro uverejňovala aktuality o I. CS, články boli málo agitujúce, obmedzovala spartakiádu len na súčasť športovej rubriky a všeobecne jej venovala málo pozornosti.²⁹

Nedostatky bolo treba čo najskôr odstrániť, pretože propagácia bola veľmi dôležitá. Od nej závisel nielen úspech I. CS, ale aj to, či sa nová tradícia hromadných telovýchovných

²² *Zpráva o stavu příprav na I. celostátní spartakiádu ze dne 31. prosince 1954.* Podklady pro schůze štábu I. celostátní spartakiády. Dokument. Umístění: Praha: NAČR, f. SVTVS, k. 63.

²³ Už pred konaním okresných spartakiád museli prejsť cvičenci previerkou. Tí, ktorí skladbu dostatočne neovládali skúškou neprešli a na okresnej spartakiáde nevystúpili. Na okresné a krajské spartakiády tak boli vybraní tí najlepší cvičenci. *Zpravodaj Slovenského výboru pre telesnú výchovu a šport zo dňa 30. marca 1955.* Propagace, programy. Spartakiáda. Dokument. Umístění: Praha: Archiv tělesné výchovy a sportu Národního muzea (ďalej) ATVS NM, f. Spartakiády, k. 2.

²⁴ FRANC – KNAPÍK, ref. 9, s. 737-738.

²⁵ K takýmto oblastiam patrilo aj územie Slovenska, kde oveľa viac dominoval futbal. Pravda, 18. 4. 1955, s. 5. *Prvé generálne skúšky pred vystúpením na Strahove.*

²⁶ Rudé právo, 1. 11. 1954, s. 4. *Čtenáři píší k přípravám I. celostátní spartakiády.*

²⁷ FRANC – KNAPÍK, ref. 9, s. 737-738.

²⁸ *Zpráva o nepřátelských projevech vůči I. celostátní spartakiáde a o závadách, zjištěných v průběhu okresních a krajských spartakiád ze dne 17. června 1955.* Vyhodnocení poznatků k I. celostátní spartakiáde. Dokument. Umístění: Praha: ABS, f. Spartakiáda, H-190. Kolovala fáma, že Strahovský štadión v Prahe je pokrytý mínami, že mládež nebude na spartakiáde dostatočne chránená po mravnostnej stránke, a preto niektorí rodičia nechceli svoje deti pustiť do Prahy. Rovnaký dopad mala mať aj informácia, podľa ktorej budú cvičenci cestovať do Prahy na spartakiádu v otvorených vagónoch. Rodičia, v obave o zdravie svojich detí, im nechceli dovoliť zúčastniť sa spartakiády v Prahe. Šírenie poplašných správ nie je čisto slovenský fenomén, objavili sa aj v českých krajocho. *Zpráva o nepřátelských projevech vůči I. celostátní spartakiáde a o závadách, zjištěných v průběhu okresních a krajských spartakiád ze dne 23. června 1955.* Dokument. Umístění: Praha: ABS, f. Spartakiáda, H-190.

²⁹ *V čem se projevují nedostatky v tisku z hlediska popularisace I. celostátní spartakiády.* Úkoly a směrnice pro propagaci I. celostátní spartakiády. Dokument. Umístění: Praha: NAČR, f. SVTVS, k. 66.

vystúpení ujme. Cieľom bolo získať široké masy cvičencov, cvičiteľov a divákov pre I. CS a súčasne rozšíriť masovú základňu telovýchovného hnutia. V praxi to znamenalo organizovanie verejných cvičení s cieľom spopularizovania spartakiády, či rozhovorov s členmi jednôt, ktorí sa nácvikov na spartakiádu nezúčastňovali. Pre cvičencov sa konali besedy, kde sa hodnotil prebiehajúci nácvik a objasňoval význam I. CS. Propagačná kampaň prezentovala spartakiádu ako významnú zložku osláv desiateho výročia oslobodenia ČSR Červenou armádou a ako prehliadku progresu telovýchovy a športu v ľudovodemokratickej republike, kde sú telovýchova a šport materiálne a morálne podporované. Zasluky sa pripisovali strane a vláde a ich starostlivosti „*o telesnú zdatnosť pracujúceho ľudu, ktorá je základom ich zdravia, úspešnej práce a pripravenosti k obrane vlasti. Telovýchova a šport pestuje v ľuďoch fyzickú zdatnosť, odolnosť, morálnu vyspelosť a kázeň. Mala byť manifestáciou jednoty pracujúceho ľudu, jeho sily a radostného života.*“³⁰

K popularizácii I. CS v ČSR a v zahraničí prispieval aj rad vychádzajúcich propagačných materiálov. V období od júna 1954 do apríla 1955 bolo vydaných celkom 45 druhov rôznych propagačných materiálov (plagáty,³¹ nástenné noviny, transparenty, letáky, agitačné heslá)³² v počte presahujúcom 4 milióny. V zahraničí sa v cudzích jazykoch vydávali plagáty, brožúrky, ilustrované skladačky, či časopis Československý šport. Vlastné materiály vydávali aj telovýchovné úseky. Spartakiádu propagovala tlač, Československý rozhlas, ktorý vysielal pravidelné relácie informujúce o priebehu nácvikov a aktualitách I. CS. Filmy so spartakiádnou tematikou pripravoval Československý štátny film.³³

K spropagovaniu I. CS malo pomôcť aj vyhlásenie vecnej lotérie. Výťažok zároveň poslúžil na pokrytie zvýšených nákladov telovýchovných jednôt, ktoré boli odkázané hradiť výdavky v súvislosti so spartakiádou z vlastných finančných zdrojov. Preto hľadali organizátori rôzne spôsoby ako telovýchovné úseky finančne podporiť. Pre tento účel sa konali súťaže medzi telovýchovnými jednotami v zhromažďovaní zberných surovín alebo sa usporadúvali športové a telovýchovné podujatia, ktoré znamenali určitý prísun financií.³⁴ Ďalšou možnosťou bolo usporiadanie spomínanej vecnej lotérie. Vyrobilo sa milión žrebov v

³⁰ Plán propagace I. celostátní spartakiády 1955. Úkoly a směrnicе pro propagaci I. celostátní spartakiády. Dokument. Umístění: Praha: NÁČR, f. SVTVS, k. 66.

³¹ Na námet hlavního propagačního plakátu byla nejdříve vyhlášena soutěž, do které sa zapojilo 18 výtvarníků s 22 návrhy, ale pre nízku úroveň boli všetky návrhy odmietnuté. Úlohou boli následne poverení vybraní výtvarníci. Napokon boli zvolené tři hlavní plakáty. Na prvom z nich nesie cvičenec v reprezentačnom úbore veniec so znakmi telovýchovných úsekov, ktorý symbolizuje vyspelú a zjednotenú telovýchovu. V pozadí sa nachádzajú cvičenci v športových úboroch a modrých košeliach. Na plagáte je umiestnený nápis „I. celostátní spartakiáda 1955.“ Na druhom plagáte sú zobrazení dvaja cvičenci, muž a žena, v pozadí sa nachádzali vlajky dobrovoľných športových organizácií ako symbol zjednotenej telovýchovy a športu. Tretí plagát bol prejavom masovosti a znázorňoval vlajkové čelo športového sprievodu. *Návrh na hlavní plakáty I. celostátní spartakiády ze dne 28. února 1955.* Tajné spisy. Dokument. Umístění: Praha: NÁČR, f. SVTVS, k. 46, č.j. 145.

³² Išlo o heslá: „Spartakiáda, věc všeho lidu!“ „V nácviku na I. celostátní spartakiádu nesmím zmeškat ani den!“ „Nejlepší v nácviku, nejlepší na spartakiáde!“ „Kupředu za slavný úspěch I. celostátní spartakiády 1955.“ Plán propagace I. celostátní spartakiády 1955. Úkoly a směrnicе pro propagaci I. celostátní spartakiády. Dokument. Umístění: Praha: NÁČR, f. SVTVS, k. 66.

³³ Zpráva o propagačním zajištění I. CS 1955 ze dne 24. dubna 1955. Úkoly a směrnicе pro propagaci I. celostátní spartakiády. Dokument. Umístění: Praha: NÁČR, f. SVTVS, k. 66.

³⁴ Keďže spartakiáda bola udalosť veľmi nákladná, zber surovín ako textilu, papiera, železa, farebných kovov, bol zároveň spôsob ako štát získal surovinové zdroje. *Pokyny pro ubytování diváků ve dnech I. CS v soukromých bytech pražských občanů.* Podklady pro schůze předsednictva SVTVS (leden-duben 1955). Dokument. Umístění: Praha: NÁČR, f. SVTVS, k. 9.

cene 5 Kčs. Ich predaj uskutočňovali telovýchovné zložky a z každého predaného žrebu získali 1 Kčs. Výhrou bolo 10 000 vecných cien v celkovej hodnote 1 000 000 Kčs. K hodnotným výhram patrili automobily, motocykle, chaty, byty, elektronika, športové náradie a pod.³⁵

Podobnú úlohu plnili propagačné odznaky.³⁶ V štátnej mincovni v Kremnici sa vyrobilo 1 800 000 odznakov, ktoré boli následne distribuované krajským výborom. Z každého predaného odznaku v hodnote 1,50 Kčs bolo určené jednotám 0,25 Kčs a krajským výborom 0,05 Kčs.³⁷

Činnosť bezpečnostných orgánov počas konania I. CS

Kým štáb spartakiády plánoval dopravu, ubytovanie, stravovanie či výzdobu a prebiehali nácvičky skladieb, v tajnosti sa na spartakiádu pripravovalo aj ministerstvo vnútra (MV).³⁸ V rozkaze ministra vnútra Rudolfa Baráka z apríla 1955 stálo, že „*podľa zistených signálov sa budú agentúry imperialistických rozvedok a domáce reakcie snažiť provokáciami, diverziami a inými nepriateľskými činmi narušiť priebeh osláv.*“³⁹ Aby akýkoľvek nepriateľský prejav, ktorý mohol narušiť priebeh spartakiády bol zničený už v zárodku, mali byť pracovníci MV v čase jej konania vo zvýšenej pohotovosti.⁴⁰ Ich úlohou bolo nielen zaistiť verejný poriadok a bezpečnosť,⁴¹ ale aj preveriť cvičencov a vedúcich jednotlivých výprav, s cieľom vylúčiť osoby podozrivé z možnej účasti na sabotážach, výtržnostiach alebo inej trestnej činnosti. Pod kontrolou mali pracovníci aj zahraničných hostí z „kapitalistických štátov“. V prípade výskytu činnosti protištátnych skupín mali okamžite zasiahnuť.⁴² Nad poriadkom počas spartakiády len priamo v Prahe dozeralo 3445 príslušníkov Verejnej bezpečnosti a ďalšie stovky na príjazdových trasách.⁴³

Kontrolu príprav a priebeh spartakiády zabezpečovala aj sieť informátorov a agentov. Vďaka nim režim sledoval aj také záležitosti ako bola nálada cvičencov. Bolo totiž veľmi dôležité, aby sa cvičenci cítili šťastne a spokojne, keďže spartakiáda mala demonštrovať

³⁵ Zpráva o činnosti výkonného výboru I. celostátní spartakiády 1955. Materiály ze zasedání rozšířeného výboru I. celostátní spartakiády. Dokument. Umístění: Praha: NAČR, f. SVTVS, k. 63. Pre veľký úspech bolo vo februári 1955 rozhodnuté, že bude pripravených ďalších 500 000 ks žrebův. *Spartakiáda ze dne 28. února 1955*. Informační bulletin štábu Spartakiáda. Dokument. Umístění: Praha: NAČR, f. SVTVS, k. 69.

³⁶ Zpráva o činnosti výkonného výboru I. celostátní spartakiády 1955. Materiály ze zasedání rozšířeného výboru I. celostátní spartakiády. Dokument. Umístění: Praha: NAČR, f. SVTVS, k. 63. Návrh odznaku pochádzal z dielne slovenského sochára „súduha“ Petra, viac o ňom nevieme. Odznak znázorňoval dvoch mužův a ženu ako spolu kráčajú vpred a v rukách nesú vlajku ČSR a ZSSR. V popredí odznaku bola umiestnená päťcípá červená hviezda a nápis I. celostátní spartakiáda. MUCHA, ref. 13, s. 10.

³⁷ Zpráva o činnosti výkonného výboru I. celostátní spartakiády 1955. Materiály ze zasedání rozšířeného výboru I. celostátní spartakiády. Dokument. Umístění: Praha: NAČR, f. SVTVS, k. 63.

³⁸ ZÍDEK, Petr. *Soudružky a soudruzi, tužme se!* [online]. [cit. 10. decembra 2013]. Dostupné z: <http://www.svet.czsk.net/clanky/publicistika/spartakada.html>.

³⁹ Zajištění oslav 10. výročí osvobození ČSR sovětskou armádou a I. celostátní spartakiády ze dne 9. dubna 1955. Dokument. Umístění: Praha: ABS, f. Spartakiáda. A 6/3 788.

⁴⁰ Zajištění oslav 10. výročí osvobození ČSR sovětskou armádou a I. celostátní spartakiády ze dne 9. dubna 1955. Dokument. Umístění: Praha: ABS, f. Spartakiáda. A 6/3 788.

⁴¹ Štáb pro bezpečnostní zajištění I. celostátní spartakiády 1955 - zřízení ze dne 17. prosince 1954. Dokument. Umístění: Praha: ABS, f. Spartakiády. A 6/3 716.

⁴² Zajištění oslav 10. výročí osvobození ČSR sovětskou armádou a I. celostátní spartakiády ze dne 9. dubna 1955. Dokument. Umístění: Praha: ABS, f. Spartakiáda. A 6/3 788.

⁴³ ZÍDEK, ref. 38.

radostný život v socialistickej vlasti. Prípadnú nespokojnosť, ktorú vyvolávalo napr. neskoré dodanie stravy alebo dlhé čakanie na generálnu skúšku, sa organizátori snažili okamžite odstrániť.⁴⁴

Počas I. CS sa objavili drobné delikty, protestné letáky, či anonymné listy, ktoré I. CS označovali za „potemkiádu“. K vážnemu protikomunistickému vystúpeniu však nedošlo.⁴⁵ Ľudia podozriví zo snáh o narušenie I. CS boli tajne sledovaní poprípade predvolaní na výsluch. To sa prihodilo istému vodičovi autobusu pražskej hromadnej dopravy, ktorý sa zveril cestujúcim s informáciou, že „západáci“ pripravujú provokácie počas slávnostného sprievodu detí a mládeže.⁴⁶ Na upútanie pozornosti bezpečnostných orgánov postačovali prozaické zámienky. Sledovaným bol napr. jeden profesor pôsobiaci na chemickej škole v Bratislave, ktorý spochybňoval, že žiaci tejto školy skutočne vystúpia na Strahove. Kvôli tomuto výroku bola naňho nasadená agentúrna sieť.⁴⁷ Režim zároveň starostlivo sledoval styky československého obyvateľstva so zahraničnými návštevníkmi z „kapitalistických štátov“. Jedna cvičenka z Humenného sa zverila svojej priateľke, že sa chce v Prahe stretnúť so svojimi rodičmi, ktorí žili v západnom Nemecku a odísť s nimi. Po príchode do Prahy svojich rodičov síce nenašla, ale stretla sa s neznámym mužom z Hamburgu. Zo stretnutia sa vrátila uplakaná a s opuchnutým palcom na ruke, ktorý jej zabránil vystúpiť na spartakiáde. Následne boli bezpečnostné orgány poverené prípad prešetriť.⁴⁸

Bezpečnostné orgány odhalili aj niekoľko vážnejších prípadov, ktoré súviseli so snahou o narušenie priebehu I. CS. Jedna osemčlenná teroristická skupina plánovala uskutočniť atentát na prezidenta A. Zápotockého a zapálenie šatní. Orgány zachytili aj telefonát medzi neznámou ženou a mužom. Žena bola zamestnaná v jednom chemickom pražskom podniku a muž od nej žiadal dodávku istej chemikálie, ktorá na ľudský organizmus pôsobila ako silné preháňadlo. Chemikáliu požadoval v súvislosti s konaním „posrakiády“. Aj napriek výskytu takýchto prípadov, počas I. CS nedošlo k jej vážnemu narušeniu.⁴⁹

Ideologické poslanstvo spartakiádnych skladieb

Spartakiáda očarila zostavami vykonávanými množstvom cvičencov, ktorí vďaka pestrofarebným úborom a pohybom na obrovskej ploche štadióna vytvárali rôzne obrazce. Spoločné vystúpenia prebiehali za sprievodu hudby a často aj veršov. Ideologické poslanstvo, ktoré obsahovali jednotlivé spartakiádne skladby bolo odovzdané vizuálne, prostredníctvom obrazcov, a vďaka sprievodným veršom aj verbálne. Poézia tak tlmočila neverbálne znaky spartakiády. Vydávané metodické materiály popisujúce štruktúru jednotlivých skladieb

⁴⁴ *Svodka č. 1 ze dne 24. června 1955. Vyhodnocení poznatků k I. celostátní spartakiáde. Dokument. Umístění: Praha: ABS, f. Spartakiáda, H-190.*

⁴⁵ *Svodka č. 2 ze dne 25. června 1955. Dodatek ke svodce č. 3 ze dne 26. června 1955. Vyhodnocení poznatků k I. celostátní spartakiáde. Umístění: Praha: ABS, f. Spartakiáda, H-190.*

⁴⁶ *Svodka č. 5 ze dne 28. června 1955. Vyhodnocení poznatků k I. celostátní spartakiáde. Dokument. Umístění: Praha: ABS, f. Spartakiáda, H-190.*

⁴⁷ *Svodka č. 6 ze dne 29. června 1955. Vyhodnocení poznatků k I. celostátní spartakiáde. Umístění: Praha: ABS, f. Spartakiáda, H-190.*

⁴⁸ *Svodka č. 8 ze dne 1. července 1955. Vyhodnocení poznatků k I. celostátní spartakiáde. Dokument. Umístění: Praha: ABS, f. Spartakiáda, H-190.*

⁴⁹ *Zpráva o nepřátelských projevech vůči I. celostátní spartakiáde a o závadách, zjištěných v průběhu okresních a krajských spartakiád ze dne 23. června 1955. Dokument. Umístění: Praha: ABS, f. Spartakiáda, H-190.*

podávali iba strohý náčrt ideologického zámeru skladby a orientovali sa predovšetkým na jej telovýchovnú zložku. Ideologickú hodnotu dodávala skladbám predovšetkým poézia. „*Nie je už pohyb pre pohyb. Každé vystúpenie má svoj zmysel, svoju myšlienku, zrozumiteľnú a pôsobivú.*“⁵⁰ I. CS podávala v lyrickej forme obraz pomerov panujúcich v ČSR, ktoré sa často nezakladali na pravde, ako úspechy kolektivizácie, vzostup priemyselnej výroby, sociálne istoty obyvateľstva a pod. Pestrofarebné obrazce vznikali vďaka farbám úborov cvičencov. Na cvičebnej ploche vytvárali kruhy, symbolizujúce jednotu, červenú hviezdu ako symbol komunizmu či nápisy ZSSR, KSČ. Farby úborov zohrávali aj symbolickú úlohu. Biela, modrá, červená tvorili spoločne farby ČSR, samostatná červená farba symbolizovala revolúciu, modrá bola farbou mieru, ale aj farbou robotníkov a ich pracovných kombinéz, biela farbou mieru, žltá farbou slnka, symbolu hojnosti, šťastia, bohatej úrody. Reč spartakiády dotvárali vlajky a prapory (štátne vlajky ČSR, ZSSR, trikolóra, červené stuhy, vlajky ľudovodemokratických republík, modrý prapor s bielou holubicou ako symbol svetového mieru).⁵¹

Priebeh spartakiádnych skladieb v podaní armády a pokus o analýzu symboliky

Program I. CS sa skladal z dvoch samostatných celkov. Dni žiactva a dorastu prebehli v dňoch 23.-26. júna 1955. Dni dospelých sa uskutočnili 2.-5. júla 1955.⁵² Záverečný deň I. CS bol „Dňom ozbrojených síl“, čiže predstavoval vystúpenia Dobrovoľnej športovej organizácie (ďalej DŠO) Červená hviezda⁵³ a československej armády.⁵⁴

V súvislosti s hromadnými telovýchovnými vystúpeniami nebolo cvičenie armády novinkou, a po prvýkrát sa objavila už na VII. sokolskom zlete v roku 1920.⁵⁵ V rámci I. CS predstavovalo vystúpenie armády najpočetnejšie podujatie. Keďže pre vojakov bola účasť povinná, nebol problém s nedostatkom cvičencov. Ich hojná účasť mala demonštrovať silu. Armáda predstavovala v ČSR, štáte robotníkov a roľníkov, jeden z pilierov režimu. Vystúpenia armádnych skupín mali v obyvateľstve vzbudzovať rešpekt a podporovať tvorbu atmosféry strachu. Ten panoval v ČSR pod vplyvom teroru masových nezákonností a rôznych zákrokov režimu proti obyvateľstvu. Úlohou armády nebol iba vojenský výcvik a eventuálne nasadenie pri ozbrojenom útoku zvonku,⁵⁶ ale v prípade nutnosti aj zakročiť proti domácejmu obyvateľstvu. To malo zrejme v živej pamäti udalosti z roku 1953. Armáda bola poverená potlačiť demonštrácie obyvateľstva, ktorých príčinou bola nespokojnosť s prevedením

⁵⁰ MACURA, ref. 8, s. 68-69. Pozri aj ČERNÝ, Jiří a HOLEŠ, Jan, 2004. *Sémiotika*. Praha: Portál, 368 s. Práca definuje pojem „znak“, venuje sa vývoju vedy o znakových systémoch, teda semiotike, či jazyku ako znakovému systému.

⁵¹ MACURA, ref. 8, s. 72.

⁵² SWIERCZEKOVÁ, Lucie, eds, 2013. *Retro spartakiáda 1955-1985*. Praha: Popcorn music & publishing s. r. o., s. 4.

⁵³ DŠO Červená hviezda organizovala dobrovoľnú telesnú výchovu a šport príslušníkov bezpečnosti a pohraničnej stráže. PERÚTKA, Jaromír, 1988. *Dejiny telesnej kultúry*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, s. 247.

⁵⁴ MUCHA, ref. 14, s. 195.

⁵⁵ ŽIŽKA, Jiří, 2005. *Dejiny a současnost Sokola*. Praha: Česká obec sokolská, s. 40-41.

⁵⁶ V sovietskych predstavách bola západná hranica ČSR vnímaná ako hranica dvoch nepriateľských blokov a územie ČSR ako nástupový priestor pre prípadný protiútok na západ. BÍLEK, Jiří, LÁNÍK, Jaroslav a ŠACH, Jan, 2006. *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, s. 120.

menovej reformy.⁵⁷ Zároveň prezentoval režim v spartakiádnych skladbách zvláštny obraz mierumilovnej armády a vzájomný kladný vzťah medzi obyvateľstvom a armádou, pretože sa spoločne podieľali na „budovaní socializmu.“ Viaceré spartakiádne skladby v podaní armády obsahovali telesné cvičenie, tanec či spev, pretože režim dbal o rozvoj telesnej a kultúrnej oblasti vojakov, s cieľom účelne vyplniť ich voľný čas.⁵⁸

V spoločnej skladbe DŠO Červená hviezda a armády sa predstavilo 5000 cvičencov. Na jej zostavení sa podieľal kolektív autorov, vrátane J. Šterca. Ženy vystúpili v modrých sukniach a halenkách, muži v trenírkach a tričkách bielej a červenej farby.⁵⁹ „*Za každého počasia a bez ohľadu na čas, čestne plnia svoju úlohu naši pohraničníci. Každý cvik príslušníkov pohraničnej a vnútornej stráže upokojuje, ale tiež varuje: Neprejdú! Sú pripravení husitsky privítať každého nepriateľa! Pokojne sa môžeme venovať svojej práci a užívať radostného života.*“⁶⁰ Primárnou úlohou týchto orgánov bolo ochrániť štát pred „vnútorným a vonkajším nepriateľom“. Na druhej strane boli obzvlášť príslušníci pohraničnej stráže zodpovední za smrť stoviek ľudí, ktorí sa snažili cez hranice dostať na „západ“. Presným prevedením cvikov sa skladba snažila poukázať na spoľahlivosť týchto orgánov pri plnení úloh súvisiacich s bezpečnosťou štátu.⁶¹ „*Pred nami hrdina a jeho čistý štít, sovietskej zeme bezpečnostný zbor. Chceme s ňou Dzeržinskij nepriateľa biť a jeho ČEKA zostane náš vzor.*“⁶² V každej oblasti sa režim v ČSR snažil pripodobniť ZSSR. Výnimku nepredstavovala ani armáda a bezpečnostné orgány. Okrem ČEKY a F. E. Dzeržinského použila dobová tlač pri opise tohto vystúpenia aj typický slovenský atribút: „*Smelo, hrdinovia naši, smelo orly tatranské, bite nepriateľa, nedajte mu vydýchnuť.*“⁶³ Skladba pokračovala vystúpením prostných. Cvičenci vytvorili pätnásť kruhov, ktoré sa postupne zmenili na veľké sústredené kruhy. Ich stred tvorili v modrom oblečené ženy, a kruhy okolo nich v červenom a bielom zaodetí muži. Boli stvárnené v klasickej trikolóre.⁶⁴ Okolo kruhov vytvorili cvičenci veľkú päťcípú hviezdu. V strede kruhu boli na kovovej konštrukcii vyzdvihnutí cvičenec s cvičenkou, ktorí vztýčili do vzduchu červený prapor s portrétom J. V. Stalina. Záverečný obraz sprevádzali verše: „*A keby snád jedna ruka vraha, pokojný spánok našim deťom chcela brať, Táborom sa stane nová Praha, gottwaldovsky pôjdeme sa ruvať.*“⁶⁵ Hold patril nielen ZSSR, ale aj dvom zosnulým vodcom komunistického režimu, J. V. Stalinovi a K. Gottwaldovi. Tábor, ktorý sa vo verši spomína, odkazoval k husitskej minulosti.⁶⁶

Ďalšiu skladbu predstavovalo vystúpenie armády pod názvom „Oslobodením Sovietskou armádou nastupujeme do radostnej budúcnosti.“ V nej cvičilo 4410 mužov, 2820 žien a 4480 detí. V tejto skladbe sa sprítomňovala samotná udalosť oslobodenia.⁶⁷ Na

⁵⁷ MLEJNEK, Josef a ŠUSTROVÁ, Petruška, 2014. *Zaostřeno na komunismus*. Praha: Euroslavica, s. 170.

⁵⁸ O postavení a chápaní armády pozri viac BÍLEK – LÁNÍK – ŠACH, ref. 56, s. 84-195.

⁵⁹ Dobové zábery ukazujú, že úbory cvičencov boli skôr ružovej ako červenej farby. MUCHA, ref. 14, s. 195, 201.

⁶⁰ Viac pozri: MUCHA, ref. 14, s. 198.

⁶¹ Rudé právo, 6. 7. 1955, s. 1. *Úspěch DSO Rudá hvězda a vojsk ministerstva vnitra*.

⁶² Pravda, 6. 7. 1955, s. 1, *Sme silní, mocní*.

⁶³ Pravda, ref. 62, s. 1.

⁶⁴ Rudé právo, ref. 62, s. 1.

⁶⁵ MUCHA, ref. 14, s. 200.

⁶⁶ Rudé právo, ref. 61, s. 1.

⁶⁷ MUCHA, ref. 14, s. 202.

začiatku vystúpenia boli znázornené časy fašistickej okupácie a domáci odboj. Na ploche cvičiska vytvorili vojaci mapu Československa. Na nej vyznačili dve skupiny vojakov, Prahu a Banskú Bystricu, ako „miesta, kde vzplanul boj proti okupantom.“ Okolo nich stáli muži, ženy a deti predstavujúci československé obyvateľstvo. Dobová tlač uvádzala: „*A ty rozumieš a spomínaš. Dolieha ťažoba hitlerovskej okupácie. V neslobode žije ľud.*“⁶⁸ Potom zaznel výstrel, a na cvičebnej ploche sa objavili dva sovietske tanky s vlajúcimi československými a sovietskymi vlajkami. Spolu s nimi prišli aj vojaci Červenej armády. Na znak privítania pristúpili vojaci znázorňujúci povstalcov k sovietskym vojakom. Spoločne zodvihli červené šatky a vytvorili červenú päťcípú hviezdu. Potom sa muži, ženy a deti nahrnuli do stredu obrazu republiky. Na východnom okraji bola z farebných stúh vytvorená československá vlajka. V závere vystúpenia sprevádzalo už oslobodené československé obyvateľstvo odchádzajúce sovietske tanky, pričom zástupy ľudí sa na znak radosti objímali a tancovali.⁶⁹

Ďalšiu skladbu predstavovalo spoločné vystúpenie armády s deťmi. V duchu socialistických koncepcií, podľa ktorých sú deti nositeľmi „krajšej budúcnosti“, vojaci vystupovali v pozícii ich ochrancov, garantovali tak ochranu „šťastných zajtrajškov.“⁷⁰

Skladba niesla názov „K budovaniu a obrane vlasti vždy pripravení“ a vystúpilo v nej 960 vojakov a 4480 detí vo veku 10-14 rokov.⁷¹ V úvode cvičenia zastavila vojenská jednotka uprostred cvičiska kvôli krátkemu odpočinku. Po rozchode jednotiek pribehli k vojakom z obvodu celého štadióna deti, vojaci im bežali oproti a radostne sa spolu zvíkali. Deti obklopili vojakov a žiadali od nich, aby im niečo predviedli.⁷² Následne vytvorili deti množstvo kruhov po celej ploche cvičiska. Uprostred každého kruhu tancovala šesťica vojakov deťom „opaskový tanec“, ktorý patrí k tradičným slovenským ľudovým tancom. Táto časť skladby mala prezentovať činnosť vojakov v čase ich voľna a charakterové vlastnosti ako obratnosť, tvorivosť a optimizmus.⁷³ Nasledujúca časť skladby bola plná spoločných hier vojakov s deťmi. V niektorých hrách deti imitovali zvieratá, v ďalších napodobňovali predmety vykonávajúce nejakú činnosť, alebo predvádzali tradičné detské hry. Spoločné hry mali znázorňovať ich vzájomný pozitívny vzťah, pričom vojaci boli stavaní do pozícií obrancov mieru a šťastného života detí. Vrcholom vystúpenia bol spoločný tanec detí a vojakov, ktorý ukončil zvuk poľnice povolávajúci vojakov k nástupu. Deti sa s vojakmi rozlúčili, vojaci zaujali východiskové pozície a deti im mávali na cestu.⁷⁴

V cvičení s kladami sa predviedli najmladší príslušníci armády v sklade s názvom „Zdatná mládež - nová zmena obrancov vlasti“. Vystúpilo 5120 cvičencov v bielych, modrých a červených úboroch.⁷⁵ Prostredníctvom gymnastických cvičení s kladami mala skladba poukázať na vlastnosti mladých vojakov ako obratnosť, zdatnosť či silu. Po skončení

⁶⁸ Rudé právo, 6. 7. 1955, s. 1-2. *Vzpomínka na léta vzdálená i blízka.*

⁶⁹ Rudé právo, ref. 68, s. 1-2.

⁷⁰ HOŠKOVÁ, Jana, 1954. *K budování a obraně vlasti vždy připraven.* Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, s. 3. Metodické pokyny. Umístění: Praha: ATVS NM, f. Spartakiády, k. 1.

⁷¹ MUCHA, ref. 14, s. 208.

⁷² HOŠKOVÁ, Jana, 1954. *K budování a obraně vlasti vždy připraven.* Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, s. 3. Metodické pokyny. Umístění: Praha: ATVS NM, f. Spartakiády, k. 1.

⁷³ HOŠKOVÁ, Jana, 1954. *K budování a obraně vlasti vždy připraven.* Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, s. 3. Metodické pokyny. Umístění: Praha: ATVS NM, f. Spartakiády, k. 1.

⁷⁴ Rudé právo, 6. 7. 1955, s. 2. *Velcí přátelé.*

⁷⁵ MUCHA, ref. 14, s. 212.

vystúpenia ich vítali skupinky vojakov, čo malo symbolizovať rozšírenie radov armády o „nových obrancov vlasti.“⁷⁶ K vystúpeniu vojenského dorastu sa vyjadril kubánsky básnik Nicolas Guillén: „*Nikdy som doteraz nevidel tak harmonické spojenie fyzickej sily s prianím ľudu žiť a pracovať v mieri. Boli tu vojaci, ale necvičili pre útok, neukazovali mohutnosť svojich svalov a účinnosť zbraní, aby napadli mierumilovné národy, ani aby zabíjali, ani aby zotročovali iných ľudí, ale aby slúžili kráse, rytme, radosti a láske.*“⁷⁷ N. Guillén slovami zachytil zvláštne chápanie armády vo svete socializmu. Kým v tradičnom ponímaní sa armáda spája hlavne s bojom, v socializme skôr predstavovala presný opak. Chápanie armády je tak podobne rozpoltené ako socialistické vnímanie mieru.⁷⁸ K „armáde mieru“ sa prihovárala aj národná umelkyňa Marie Majerová: „*Kde nájsť tebe podobnú inde než v zemiach socializmu? Armáda mieru, armáda obrany, záštita mierumilovných, pevná hrádza medzi nepriateľom.*“⁷⁹

Oxymoron „armáda mieru“ bol prítomný aj v ďalších skladbách. V skladbe pod názvom „Za masovosť telesnej prípravy v armáde“ vystúpilo 16 200 cvičencov. Po cvičení prostných nasledovala časť plná hier. Dobová tlač zaznamenávala: „*Naši vojaci dokážu byť veselí, dokážu sa hrať a žartovať. Život v ľudovodemokratickej armáde je radostný. Synovia robotníkov a roľníkov vedia, že stoja na stráži spravodlivej veci.*“⁸⁰

Potom nasledovala skladba „Masovosťou k športovému majstrovstvu“, ktorej vystúpilo 1920 vojakov na bradlách.⁸¹ Jej námetom bolo ukázať nielen telesnú zdatnosť vojakov československej armády, ale aj ich zmysel pre kolektív.⁸² V záverečnom obraze skupiny okolo vojakov zdvihli do vzduchu bradlá aj s cvičencami, ktorí predvádzali stoj na jednej ruke.⁸³

Poslednú skladbu predstavovalo cvičenie vojakov s puškami pod názvom „Telesná príprava - neoddeliteľná súčasť bojovej a politickej prípravy“. V uniformách vystúpilo 8160 vojakov.⁸⁴ Nástup vojakov prirovnávala dobová tlač k nástupu husitského vojska: „*V tých hustých radoch znovu akoby ožila sláva husitských vojsk, akoby teraz rozovrela Žižkova vozová hradba a prepustila husitských bojovníkov ženúcich na nepriateľa.*“⁸⁵ V prvej časti skladby predvádzali vojaci cvičenie s puškami. Následne pušky odložili a spoločne s veliteľmi spievali pieseň o Fučíkovi.⁸⁶ Pre zmeny, ktoré nastali v ČSR po februári 1948 sa režim snažil vytvárať takú podobu dejín, ktorá mu dávala právo na existenciu, uskutočnené zmeny ospravedlňovala, dokonca ich prezentovala ako nutné. Súčasťou tejto účelovej interpretácie dejín bolo vyzdvihovanie niektorých osobností do pozície ikon, ktoré mali slúžiť obyvateľstvu ako vzor hodný nasledovania. Za národného hrdinu bol vládou vyhlásený aj Julius Fučík, novinár a funkcionár KSČ, popravený nacistami počas druhej svetovej vojny. J.

⁷⁶ Rudé právo, 6. 7. 1955, s. 2. *Nastupuje vojenský dorost.*

⁷⁷ GUILLÉN, Nicolas. Slavnost míru. In: *Literární noviny*. Roč. 4, č. 28, 9. 7. 1955, s. 1.

⁷⁸ MACURA, ref. 8, s. 19-20.

⁷⁹ MAJEROVÁ, Marie. Zlatý štít. In: *Literární noviny*. Roč. 4, č. 26, 25. 6. 1955, s. 1.

⁸⁰ Rudé právo, 6. 7. 1955, s. 2. *Za masovost tělesné přípravy v armáde.*

⁸¹ MUCHA, ref. 14, s. 221.

⁸² DOLEŽAL, Ladislav, 1953. *Masovost k sportovní výkonu*. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, s. 3. Metodické pokyny. Umiestnenie: Praha: ATVS NM, f. Spartakiády, k. 1.

⁸³ Rudé právo, 6. 7. 1955, s. 2. *Cvičení na bradlech, jaké svět dosud neviděl.*

⁸⁴ MUCHA, ref. 14, s. 225.

⁸⁵ Rudé právo, 6. 7. 1955, s. 2. *Armáda míru, armáda života.*

⁸⁶ Rudé právo, ref. 85, s. 2.

Fučík bol prezentovaný ako „hrdina našej doby“, „hrdina socialistického sveta“, „vzor mladých ľudí“, „hrdina svetového mieru“, či „nesmrteľný vojak mieru.“⁸⁷ Zrejme preto bola táto ikona prepojená pri I. CS s vystúpením „armády mieru“.

Po piesni nasledoval tanec, prevedenie streleckej a bojovej prípravy, spôsoby boja s puškou a rekonštrukcia boja.⁸⁸ Samotná skladba bola ukázkou nielen bojovej prípravy, ale aj bohatého kultúrneho života vojakov.⁸⁹

Deň zakončilo záverečné vystúpenie. V oboch častiach štadiónu sa nachádzali dva strieborné balóny s československou a sovietskou vlajkou. Na cvičebnú plochu prišli skupiny vlajkonosičov na motocykloch s červenými, modrými a bielymi prápormi. Skupiny cvičencov vytvorili kruhy okolo oboch balónov a veľký obdĺžnik. Po nich nastúpili vojaci.⁹⁰

Záver

Po skončení I. CS nešetril prezident A. Zápotocký chválou⁹¹ a viacerí členovia prípravných orgánov I. CS boli navrhnutí na získanie štátneho vyznamenania.⁹² Jej uskutočneniu predchádzali mesiace príprav, ktoré sa nerealizovali ľahko. Organizátori sa stretávali s problémami pri náboroch cvičencov, nedostatkom cvičiteľov či telocviční. Zlepšenie stavu si sľubovali od propagačnej kampane, ktorá však neprebiehala podľa želaných predstáv. Priebeh spartakiády starostlivo sledovali bezpečnostné orgány, pripravené zasiahnuť pri akomkoľvek pokuse o jej narušenie. Okrem poriadku dozerali aj na záležitosti ako nálada účastníkov alebo styk so zahraničným obyvateľstvom.

Spartakiáda bola pre prítomných divákov veľkým estetickým zážitkom. Jednotlivé skladby obsahovali rôzne ideologické posolstvá. Vystúpenia v podaní vojakov prezentovali chápanie armády v komunistickom režime. Skladby mali demonštrovať jej silu, a to pred domácim aj zahraničným obyvateľstvom. Objavovala sa idea prepojenia a vzájomného kladného vzťahu medzi armádou a obyvateľstvom či motív bohatého kultúrneho života vojakov. Skladby prezentovali aj zahraničnopolitický princíp ČSR, teda orientáciu na ZSSR.

Aj napriek problémom a ťažkostiam prebehla I. CS úspešne a položila základy novej tradície komunistických spartakiád v ČSR, ktorej koniec priniesol až pád režimu v roku 1989.

Tento článok odporúča na publikovanie vo vedeckom časopise Mladá veda: MA et MPhil Petr Roubal, Ph. D.

⁸⁷ Viac pozri: BAUER, Michal. *Re-prezentace národního hrdiny* [online]. [cit. 12. februára 2013]. Dostupné z: <http://sorela.net/web/articles.aspx?id=90> (12. 2. 2015). Pozri aj MACURA, ref. 7, s. 39-45. PODHAJSKÝ, František, ed, 2010. *Julek Fučík, věčně živý*. Brno: Host, 408 s.

⁸⁸ Rudé právo, ref. 85, s 2.

⁸⁹ DRNEC, Josef, 1954. *Tělesná příprava, neoddělitelná součást bojové a politické přípravy*. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, s. 3. Metodické pokyny. Umiestnenie: Praha: ATVS NM, f. Spartakiády, k. 1.

⁹⁰ Rudé právo 6. 7. 1955, s 2. *Symbolický záver*.

⁹¹ Rudé právo, 11. 7. 1955, s. 1. *Z projevu presidenta republiky soudruha Antonína Zápotockého*.

⁹² *Návrhy na „Řád republiky“*. Návrhy na vyznamenání pracovníků zaslouživších se o přípravu I. celostátní spartakiády. Dokument. Umiestnenie: Praha: NAČR, f. SVTVS, k. 69.

Použitá literatúra

Archívy

Archiv bezpečnostních složek (ABS), f. Spartakiáda.

Archiv tělesné výchovy a sportu Národního muzea (ATVS NM), f. Spartakiády.

Národní archiv České republiky (NAČR), f. Státní výbor pro tělesnou výchovu a sport (SVTVS).

Dobová tlač

Kultúrny život, roč. 10, 1955.

Literární noviny, roč. 4, 1955.

Pravda, roč. 36, 1955.

Rudé právo, roč. 34, 1954; roč. 35, 1955.

Dobová literatúra

MUCHA, Vilém, 1956. *První celostátní spartakiada*. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, s. 11.

Odborná literatúra

BAUER, Michal. *Re-prezentace národního hrdiny* [online]. [cit. 12. februára 2013]. Dostupné z: <http://sorela.net/web/articles.aspx?id=90> (12. 2. 2015).

BEŇUŠKOVÁ, Zuzana, 2012. Masové cvičenia za socializmu ako ľudová zábava a nástroj politického marketingu. In: Z. Profantová, ed. *Žili sme v socializme*. I. Bratislava: Ústav etnológie SAV, s. 196-222. ISBN 987-80-88997-49-8.

BÍLEK, Jiří, LÁNÍK, Jaroslav a ŠACH, Jan, 2006. *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 200 s. ISBN 80-7278-377-7

ČERNÝ, Jiří a HOLEŠ, Jan, 2004. *Sémiotika*. Praha: Portál, 368 s. ISBN 80-7178-832-5.

FRANC, Martin a KNAPÍK, Jiří, 2011. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 1300 s. ISBN 978-80-200-2019-2.

GREXA, Ján, PERÚTKA, Jaromír, 1978. *Dejiny telesnej výchovy II. diel. Dejiny telesnej výchovy v Československu*. Bratislava: Univerzita Komenského, 188 s.

HASAROVÁ, Zuzana, 2014. Sviatok práce-1. máj. In: *Mladá veda* [online]. Roč. 2, č. 2, s. 74-86 [cit. 12. januára 2015]. Dostupné z: www.mladaveda.sk/casopisy/04/04_2014_10.pdf.

KAPLAN, Karel, 2005. *Kronika komunistického Československa. Doba táni 1953-1956*. Brno: Barrister&Principal, 380 s. ISBN 978-80-87029-53-4.

KÖSSL, Jiří, ŠTUMBAUER, Jan a WAIC, Marek, 2006. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Univerzita Karlova, 159 s. ISBN 978-80-246-1566-0.

MACURA, Vladimír, 1992. *Šťastný věk. Symboly, emblémy a mýty 1948-1989*. Praha: Pražská imaginace, 127 s. ISBN 80-7110-100-1.

MORKES, František. *Jak vzniklo slovo „spartakiáda“* [online]. [cit. 14. novembra 2013]. Dostupné z: http://zpravy.rozhlas.cz/leonardo/historie/_zprava/jak-vzniklo-slovo-spartakiada--209629.

MLEJNEK, Josef a ŠUSTROVÁ, Petruška, 2014. *Zaostřeno na komunismus*. Praha: Euroslavica, 292 s. ISBN 978-80-87825-07-5.

MUCHA, Vilém, 1975. *Dějiny dělnické tělovýchovy v Československu*. Praha: Olympia, 371 s.

PERÚTKA, Jaromír, 1988. *Dejiny telesnej kultúry*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, s. 239.

PODHAJSKÝ, František, ed. 2010. *Julek Fučík, věčně živý*. Brno: Host, 408 s. ISBN 978-80-7294-436-1.

ROUBAL, Petr, 2006. A didactic project transformed into the celebration of a ritual: Czechoslovak Spartakiads 1955-1990. In: *Journal of Modern European History*. N. 1, s. 90-113. ISSN 1611-8944

ROUBAL, Petr, 2006. „Dnes na Strahově promluví masy.“ Proměna symboliky československých spartakiád 1955-1990. In: *Kuděj*. Roč. 8, č. 2, s. 79-89. ISSN 1211-8109

ROUBAL, Petr, 2006. Jak ochutnat komunistický ráj. In: *Dejiny a současnost: kulturně historická revue* [online]. Roč. 28, č. 6, s. 28-31 [cit. 2. decembra 2013]. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2006/6/jak-ochutnat-komunisticky-raj-/> ISSN 0418-5129

ROUBAL, Petr, 2005. Krása a síla. Genderový aspekt československých spartakiád. In: *Gender, rovné příležitosti* [online]. Roč. 6, č. 2, s. 10-14 [cit. 10. decembra 2013]. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/95673ac713d3ed268102f18d24dea54342a34d72_krasa-a-sila.pdf. ISSN 1805-7632.

ROUBAL, P., 2008. Mass Gymnastic Performances under Communism: The Case of Czechoslovak Spartakiads. In: BALÁSZ, Apor, ed. *The Sovietization of Eastern Europe: New Perspectives on the Postwar Period*. Washington: New Academia Publishing, s. 171-180. ISBN 978-0-9800814-6-6.

- ROUBAL, Petr, 2003. Politics of Gymnastics. Mass gymnastic displays under communism in Central and Eastern Europe. In: *Body and Society*. N. 2, s. 1-25. ISSN1357-034X
- ROUBAL, Petr. *Tělo národa: Československé spartakiády z pohledu genderu* [online]. [cit. 13. apríla 2014]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=download&did=64339&kod=YMG094>.
- STIEBITZ, Miroslav, 1965. *Spartakiáda - Pásmo z dějin našich masových tělovýchovných vystoupení*. Plzeň: Krajská knihovna, 17 s.
- SWIERCZEKOVÁ, Lucie, eds, 2013. *Retro spartakiáda 1955-1985*. Praha: Popcorn music & publishing s. r. o., 48 s. ISBN 978-80-87767-06-1.
- ŠTERC, Jaroslav, 1975. *Československé spartakiády, nejmasovější projev naší tělesné výchovy*. Praha: Olympia, 103 s.
- ZÍDEK, Petr. *Soudružky a soudruzi, tužme se!* [online]. [cit. 10. decembra 2013]. Dostupné z: <http://www.svet.czsk.net/clanky/publicistika/spartakada.html>.
- ŽÍŽKA, Jiří, 2005. *Dějiny a současnost Sokola*. Praha: Česká obec sokolská, 58 s. ISBN 80-86402-14-2.